

The Status of the Soft power in Saudi Arabia's foreign policy towards the Islamic Republic of Iran

Abdolmajid Seifi*

Mahmood AlipourGorji**

Abstract

Saudi Arabia's soft power sources can be defined at three levels: identity, religion and political values. These resources have played a substantial role in shaping Saudi Arabia's foreign policy toward the Islamic Republic of Iran, as a regional rival of Saudi Arabia. Since Saudi Arabia cannot use hard power against Iran, the use of soft power is considered by its policymakers. What is the status of soft power in Saudi Arabia's foreign policy toward the Islamic Republic of Iran? The hypothesis of the article is "Saudi Arabia by using sources of soft power (Arabic identity, Wahhabi, tribalism), trying to pursue the containment policy of the Islamic of Iran in the Middle East." After referring to soft power as a theoretical framework of the article, we assess the sources of soft power of Saudi Arabia. Then, according to the theoretical perspective, we show how Saudi Arabia uses soft power against the Islamic Republic of Iran. This article has been done using a descriptive-analytical method.

Keywords: Soft Power, Saudi Arabia, Islamic Republic of Iran, Foreign Policy, Identity.

* Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Political Science, Ayatollah Borujerdi University, Borujerd, Iran (Corresponding Author), seifi@abru.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Political Science, Ayatollah Borujerdi University, Borujerd, Iran, alipour_mg558@yahoo.com

Date received: 22/08/2022, Date of acceptance: 09/02/2024

Introduction

Realists in international relations consider power as the most important component in international politics; power, in the sense of the ability to influence to achieve results, resources and assets that a government possesses and can increase its influence. The majority of this power is manifested within the framework of military power, and the importance of this power is mainly due to the anarchic nature of the international system. Although this realist view still has serious supporters, it has undergone modifications in recent decades. The increasing role of cultural and non-material factors at the international level, the widespread use of media, and the growing importance of economic tools in foreign relations have led to a more diversified view of power in international relations. This new perspective on power has been embodied in the concept of "soft power." From this point on, the use of soft power has become an integral part of foreign policy for many countries around the world, with many governments dedicating a portion of their policies to using this type of power. A wide range of countries, including monarchical regimes such as Saudi Arabia, have embraced this type of power. Saudi Arabia's control over some of Islam's holiest sites and its rich energy resources provide a basis for utilizing soft power at three levels: regional (Gulf region), identity (Arab world), and religious (Islamic world). What has prompted Saudi Arabia to utilize more soft power is the serious damage caused by its use of hard power in various regions, especially in Yemen. Saudi Arabia's target countries have been a wide range at three levels: regional, Arab world, and Islamic world; however, one of Saudi Arabia's main goals in using soft power is Iran. The Islamic Republic of Iran has been a focus for Saudi policymakers as a regional rival when it comes to employing soft power. Due to their inability to use hard power against Iran and engagement with forces close to Iran in various regions in West Asia, soft power has become a major focus for Saudi authorities.

Materials & Methods

This study focuses on examining the concept of soft power within Saudi Arabia's foreign policy towards Iran. Using a descriptive-analytical method, data was collected through library research.

Discussion & Results

Soft Power. Soft Power as a conceptual framework was first used by Joseph Nye at the beginning of 1990s. Nye argues that soft power has three main sources: culture, political

29 Abstract

values, and domestic and foreign policies. The components presented by Joseph Nye are an important step towards evaluating and measuring foreign policies based on a soft-power approach. Due to significant literature available regarding Saudi Arabia's perspective especially in recent decades, it seems that soft-power theory provides a good basis for analyzing Saudi Arabia's foreign policy towards Iran. One of the reasons for the recent use of soft power by governments is the reduced likelihood of success in using hard power. The high military deterrent power of the Islamic Republic over the past three decades has made attempts to use military force against it largely ineffective, leading rival governments to focus on utilizing other tools. Among these governments, Saudi Arabia possesses significant soft power resources that provide it with a platform to leverage soft power tools. These soft power resources, in the form of religious, ethnic, and political values, have been significantly employed by Saudis against the Islamic Republic and can be seen as a key element shaping Saudi Arabia's behavior towards Iran. The main goal of this deployment is to create internal divisions among ethnicities and factions within Iran and weaken Iran's allies externally.

Conclusion

Saudi Arabia's use of soft power against the Islamic Republic has been accompanied by challenges. The Islamic Republic of Iran has soft power resources in both national and religious dimensions. The utilization of these resources has neutralized to a large extent the internal effects of Saudi Arabia's deployment of soft power and practically aimed at weakening Iran's allies in the region such as Hezbollah, Ansar Allah movement, and the governments of Iraq and Syria. It seems that by strengthening media campaigns to portray these resources, Saudi Arabia's ability to wield soft power domestically and regionally against Iran can be further limited. The use of traditional media tools as well as modern tools towards achieving this goal is crucial.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جایگاه قدرت نرم در سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی ایران

عبدالمجید سیفی*

محمود علیپور گرجی**

چکیده

منابع قدرت نرم عربستان سعودی در سه لایه هویتی، مذهبی و ارزش‌های سیاسی قابل تعریف است. این منابع در شکل دادن به سیاست خارجی عربستان سعودی نقش بنیادی داشته و جمهوری اسلامی ایران، به مثابه رقیب منطقه‌ای عربستان مورد توجه سیاستمداران عربستانی برای بکارگیری قدرت نرم بوده است. به دلیل غیرممکن بودن بهره‌گیری قدرت سخت توسط سعودی‌ها و درگیری با نیروهای نزدیک به جمهوری اسلامی ایران در مناطق مختلف غرب آسیا، قدرت نرم به شدت مورد توجه مقامات سعودی قرار گرفته است. در این راستا پرسش اساسی مطرح می‌گردد که «قدرت نرم در سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی ایران چه جایگاهی دارد؟» یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد عربستان سعودی با استفاده از منابع قدرت نرم خود تلاش دارد با هزینه‌های کمتر فرآیند موازنه‌سازی جمهوری اسلامی ایران در منطقه را تعمیق بخشد. این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است.

کلیدواژه‌ها: قدرت نرم، جمهوری اسلامی ایران، عربستان سعودی، سیاست خارجی، هویت.

* استادیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشگاه آیت الله بروجردی، بروجرد، ایران (نویسنده مسئول)،
seifi@abru.ac.ir

** استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه آیت الله بروجردی، بروجرد، ایران،
alipour_mg558@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۳۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

۱. مقدمه

واقع‌گرایان در روابط بین‌الملل مهمترین مؤلفه در سیاست بین‌الملل را قدرت می‌دانند؛ و قدرت به معنای توانایی نفوذ برای رسیدن به نتیجه، امکانات و داشته‌هایی است که یک دولت در اختیار دارد که با کاربست آن‌ها می‌تواند توان نفوذ خود را افزایش دهد. عمده این قدرت در چارچوب قدرت نظامی تجلی پیدا می‌کند و اهمیت این قدرت عمدتاً به دلیل ماهیت آنارشیک نظام بین‌الملل است (Collins, 2010: 45). گرچه این نگاه مبتنی بر واقع‌گرایی کماکان طرفدارانی جدی دارد ولی در سه دهه اخیر دچار تعدیلاتی شده است. افزایش نقش عوامل فرهنگی و غیرمادی در سطح بین‌المللی، گسترش استفاده از رسانه‌ها و اهمیت‌یابی روزافزون استفاده از ابزارهای اقتصادی در سطح روابط خارجی سبب شده نگاه به مفهوم قدرت در روابط بین‌المللی متکثرتر شده و این نگاه جدید به قدرت در قالب مفهوم «قدرت نرم» متجلی شده است (دان و دیگران، ۱۳۹۶: ۴۲۰).

از این مقطع، کاربست قدرت نرم به جزئی از سیاست خارجی بسیاری از کشورهای جهان مبدل گشته و بخشی سیاست دولت‌ها به استفاده از این نوع قدرت معطوف گشته است. طیف گسترده‌ای از کشورها حتی رژیم‌های موناشریک از جمله عربستان سعودی به استفاده از این نوع قدرت روی آورده‌اند. قرارگرفتن مقدس‌ترین اماکن اسلامی در سرزمین عربستان و منابع غنی انرژی به عربستان سعودی، زمینه بهره‌گیری از قدرت نرم در سه سطح منطقه‌ای (حوزه خلیج فارس)، هویتی (جهان عرب) و دینی (جهان اسلام) را می‌دهد. آنچه عربستان سعودی را برآن داشته تا استفاده بیشتری از قدرت نرم نماید، آسیب جدی است که به خاطر بهره‌گیری از قدرت سخت در مناطق مختلف به‌ویژه در یمن، به وجهه عربستان وارد شده است.

کشورهای هدف عربستان در بهره‌گیری از قدرت نرم، طیف وسیعی از کشورها در سه سطح منطقه، جهان عرب و جهان اسلام بوده است؛ اما یکی از مهمترین اهداف کاربست قدرت نرم توسط عربستان سعودی، ایران است. جمهوری اسلامی ایران، به مثابه رقیب منطقه‌ای عربستان مورد توجه سیاستمداران عربستانی برای بکارگیری قدرت نرم بوده است. بهره‌گیری از قدرت نرم به‌عنوان یک نیروی مکمل در سیاست خارجی عربستان به‌ویژه پس از توافق فوریه ۲۰۲۳ بین ایران و عربستان سعودی مبنی بر از سرگیری روابط دیپلماتیک، بیشتر مورد توجه قرار گرفته و پژوهش حاضر با تمرکز بر مفهوم قدرت نرم در پی بررسی آن است. در این راستا پرسش اساسی مطرح می‌گردد که «قدرت نرم در سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی ایران چه جایگاهی دارد؟» فرضیه‌ای که پژوهش حاضر از

معبر آن به مساله می‌پردازد این است که «عربستان سعودی با استفاده از منابع قدرت نرم (هویت عربی، وهابیت، قبیله گرایی، خادم الحرمين)، تلاش دارد با هزینه‌های کمتر سیاست مہار منطقه‌ای جمهوری اسلامی را پیگیری نماید». در این مقاله پس از اشاره به چارچوب نظری قدرت نرم و منابع قدرت نرم عربستان سعودی، به مواردی اشاره می‌کنیم که با توجه به چشم‌انداز نظری نشان می‌دهد چگونه عربستان سعودی با استفاده از قدرت نرم در پی تقابل با جمهوری اسلامی ایران است. این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و داده‌های آن به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است.

۲. پیشینه پژوهش

در پژوهش‌هایی که در حوزه‌های قدرت عربستان سعودی انجام شده می‌توان به مقالات زیر اشاره کرد. فهد حامد (۲۰۲۳) در پژوهش خود با عنوان «راهبردها و منابع قدرت نرم عربستان سعودی» به بررسی منابع قدرت نرم و همچنین رویکردهای بهره‌گیری از این قدرت توسط عربستان سعودی می‌پردازد. حامد معتقد است که عربستان سعودی برای بهبود اعتبار خود به سمت بهره‌گیری از قدرت نرم طی دهه اخیر تمایل بیشتری پیدا کرده ولی با توجه به تغییرات در خاندان حاکم در این کشور، منابعی که اخیراً از آن بهره گرفته از منابع سستی فاصله گرفته و ابزارهای جدید جایگزین شده است.

بیلارد (Billard) و موران (Moran) (۲۰۲۱) در پژوهش خود به عنوان «برندسازی در سیاست خارجی عربستان سعودی» به نقش منابع قدرت نرم در برندسازی می‌پردازد. از این منظر، با توجه اثرگذاری منفی استفاده پی‌درپی عربستان سعودی از قدرت سخت به‌ویژه در یمن، سبب شد عربستان برای بهبود اعتبار و ارتقای جایگاه خود در عرصه بین‌المللی به سمت برندسازی حرکت کند و در این معبر نقش اصلی به بهره‌گیری از ابزارهای قدرت نرم توسط عربستان اعطا شده است.

در مقالات فارسی نیز می‌توان به مقاله علی سعیدی و آیت اسماعیلی با عنوان «بررسی تطبیقی مولفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی در حوادث بعد از بیداری اسلامی» اشاره کرد. نویسندگان معتقدند منطقه جدید پس از بیداری اسلامی محیط جدید، فرصت‌ها و تهدیدهای فراوانی پیش روی هر دو کشور جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی وجود دارند و این در حالی است که هر دو کشور تلاش دارند تا با استفاده از مولفه‌ها و عناصر قدرت نرم خود رقبای خود را به حاشیه برانند.

با این وجود پژوهش‌های موجود صرفاً بر بعد قدرت نرم عربستان یا جمهوری اسلامی ایران تمرکز کرده‌اند و این درحالی است که مقاله حاضر به شکل مستقیم به بررسی نقش قدرت نرم عربستان سعودی بر سیاست خارجی این کشور در قبال جمهوری اسلامی ایران تمرکز نموده است.

۳. چهارچوب نظری: قدرت نرم

قدرت نرم در قالب یک چارچوب مفهومی نخستین بار توسط جوزف نای در ابتدای دهه ۱۹۹۰ مورد استفاده قرار گرفت. به نظر نای، قدرت نرم توان اثرگذاری بر رفتار سایرین است تا با بهره‌گیری از آن و خلق جذابیت به شکل غیراجبارآمیز به اهداف برسد. این قدرت حاصل ایجاد تصویر مثبت، به دست آوردن اعتبار در نزد افکار عمومی در سطوح داخلی و بین‌المللی و همراه با کسب رضایت سایرین است (Barkin, 2006: 95). این شکل از قدرت در گفتمان کنونی غالب در مقابل قرائت مبتنی در قدرت سخت و به کارگیری قدرت مبتنی بر تحمیل و اجبار خشونت‌آمیز قرار می‌گیرد.

نای در کتاب خود با نام

ماهیت درحال تغییر قدرت آمریکا» به اهمیت استفاده از قدرت نرم در سیاست خارجی ایالات متحده تاکید دارد؛ و از این نوع قدرت به‌عنوان بخش مهمی از منبع قدرت ملی یاد می‌نماید. او در این کتاب می‌نویسد: «امروزه نقش عوامل نظامی در تعریف قدرت در حال دگرگونی است و نقش متغیرهای فناورانه، فرهنگی، هویتی و اقتصادی در عرصه بین‌المللی در حال افزایش است (Nye, 1990: 150).

از نظر نای استفاده از نیروی نظامی و زور برای نیل به منافع برای کشورها بسیار پرهزینه شده و دستاورد فوری برای کشورها ندارد. از این منظر شاید بهره‌گیری از نیروی نظامی برخی دستاوردهای فوری برای کشورها داشته باشد لیکن در بلندمدت اثر شدیدی بر جامعه و دولت مقابل می‌تواند داشته باشد. ویژگی قدرت نرم در روابط بین‌الملل این است که توانایی و قابلیت اثرگذاری بر سایر کشورها را دارا است اما این تاثیرگذاری به روش غیرمستقیم و برای نیل به اهداف ملی قلمداد می‌گردد (Nye, 1990: 155). قدرت نرم، همان قدرت جهت‌دهی و انسجام‌بخشی به اندیشه و شیوه تفکر افراد در درون یک جامعه در مورد حوزه‌های موضوعی مختلف است و توانسته نقش پررنگی در دستورکارسازی بین‌المللی پیدا نماید. به دلیل

پیچیدگی این قدرت، شناخت ماهیت و اشکال مختلف و همچنین شیوه اجرای آن بسیار دشوارتر از سایر گونه های قدرت شده است (Barkin, 2006: 45).

از نظر نای در ترغیب طرف مقابل در انجام رفتار مورد نظر، سه راه وجود دارد: پاداش دهی، جذب و اقناع سازی. درحقیقت از منظر او قدرت نرم توان رسیدن به اهداف از این سه طریق و بدون کاربست اجبار و تحمیل است. این توان عمدتاً از منابع هویتی، فرهنگی و اقتصادی کشور تامین می شود؛ و سبب مشروع شدن سیاست های کشور در نگاه سایرین می شود (Nye, 2004: 9). از این منظر، نای استدلال می کند که قدرت نرم دارای سه منبع مهم است:

نخستین منبع قدرت نرم، فرهنگ است. از نظر نای، فرهنگ بخشی از ارزش ها و اقداماتی است که به یک جامعه معنا می دهد. اگر فرهنگ یک کشور دارای ارزش هایی باشد که جهان شمولی بیشتری داشته باشد، می تواند با انجام هزینه های اندک، دستاوردهای بیشتری داشته باشد. منبع دوم، ارزش های سیاسی است. از نظر نای ارزش های سیاسی یک کشور می تواند منبع جدی و قدرتمندی برای یک کشور باشد. در حقیقت، دولت ها با بهره گیری از نفوذ و بسط ارزش های خود در سایر کشورها می توانند سبب جذب یا دفع داشته باشند که این مسئله پیامدهای مهمی بر بر نفوذ و امنیت کشور می تواند داشته باشد. منبع سوم، سیاست های داخلی و خارجی است. یعنی یک دولت باید به گونه ای سیاست خود را تنظیم نماید که بدون استفاده از زور یا تهدید به زور بتواند افکار دیگران را جذب و آن ها را بسیج نماید (Nye, 2004:153).

در قرن بیست و یکم، توسعه فناوری های ارتباطات و اطلاعات، تأثیر شگرفی بر گسترش وابستگی اقتصادی و مداخله اقتصادی در دیگر کشورها توسط کشورهای قدرتمند، به وجود آورده است. کاهش هزینه های حمل و نقل و ارتباطات، زمینه ساز دگرگونی کلی در بازارهای جهانی، توسعه و شتاب فزاینده شرکت های فراملیتی که فعالیت های اقتصادی را به آنسوی مرزها کشانیده اند، محذورات قدرت نرم را بیش از پیش آشکار می سازند. فرایند مدرنیزاسیون، شهرنشینی، گسترش ارتباطات بین الملل توسعه یافته و در حال توسعه و پراکنده شدن قدرت دولتی به بازیگران خصوصی و فرامنطقه ای باعث گسترش قدرت نرم در روابط بین الملل شده است (آقایی و حسینی، ۱۳۹۱: ۲۰۴). مؤلفه های ارائه شده توسط جوزف نای یک گام مهم برای ارزیابی و سنجش سیاست خارجی دولت ها بر مبنای رویکرد قدرت نرم است. به دلیل بخش مهمی از ادبیات موجود در مورد نگاه به عربستان سعودی به ویژه در چند دهه اخیر، به نظر می رسد نظریه قدرت نرم توان خوبی برای تحلیل سیاست خارجی عربستان در قبال جمهوری اسلامی ایران یافته است.

۴. منابع قدرت نرم عربستان سعودی

برای بررسی جایگاه قدرت نرم در سیاست خارجی عربستان در قبال جمهوری اسلامی، نخست تأملی در مورد منابع قدرت نرم عربستان سعودی خواهیم داشت و این منابع را بنابر نظریه جوزف نای در قالب دسته‌بندی زیر مورد مذاقه قرار می‌دهیم.

۱.۴ حوزه فرهنگ به مثابه قدرت نرم عربستان سعودی

عوامل فرهنگی منبع اصلی قدرت نرم تلقی می‌شوند. هرچه اشتراکات فرهنگی بیشتری وجود داشته باشد، توان اثرگذاری قدرت نرم هم ارتقا خواهد یافت. از این منظر، نقش این منبع در قدرت نرم عربستان بسیار برجسته است. این منبع به‌ویژه در دو ساحت عربی و اسلامی تأثیر قابل‌توجهی بر کاربست قدرت نرم توسط عربستان سعودی دارد.

۱.۱.۴ هویت عربی

نژاد و زبان وجوه اساسی هویت کشور را تشکیل می‌دهند. عربیت و ساختار اجتماعی مبتنی بر قبیله‌گرایی و این احساس که جمعیت کشور، تبار و پیوند نسبی مشترک دارند، هسته اصلی هویت اجتماعی عربستان است. هویت عربی از دید ریاض مترادف با نظم عربی و حفظ هویت، فرهنگ و سنت عربی است. این نظم، پیکره جهان عرب را بر مبنای تعاملات عربی و سامانه و ایدئولوژیک کشورهای عربی تعریف می‌کند. نکته اساسی هویت عربی ترادف آن با مذهب سنی است و در آن ترتیبات منطقه‌ای عربی عمده‌ها حول کشورهای عرب سنی مذهب معنا می‌یابد (ابراهیمی، ۱۳۸۹: ۱۲۹). ریاض همواره تلاش می‌کند که خود را مهد عربیت، اسلامیت و عرصه پیوند اسلام هویت عربی (سنی) معرفی کند. بر همین اساس، وحدت عربی را مقدمه وحدت اسلامی می‌داند و بر آن تأکید دارد. تلاش عربستان برای تأسیس اتحادیه عرب، رقابت عراق در جانشینی مصر پس از صلح با اسرائیل و ایفای نقش میانجی در جهان عرب از توافقنامه طائف در سال ۱۹۸۹ تا توافقنامه مکه در سال ۲۰۰۷، در همین راستا ارزیابی می‌شود (مرادی، ۱۳۹۶: ۴۵). اهمیت مولفه عربیت در سرنوشت سیاسی اعراب به حدی است که در قوانین اساسی کشورهاشان به آن اشاره شده است. ایوبی به نقل از جبور به سیزده قانون اساسی عربی اشاره کرده که ملت را به معنای ملت عرب تعریف کرده است (Ayubi, 1995: 12). در قانون اساسی عربستان سعودی نیز این موضوع آمده است. برای مثال در ماده (۲۵) قانون اساسی این کشور، دولت موظف شده است برای دستیابی به «آمال امت عرب و اسلام

جایگاه قدرت نرم در سیاست خارجی ... (عبدالمجید سیفی و محمود علیپور گرجی) ۳۷

برای همبستگی و وحدت کلمه و تقویت روابط با کشورهای دوست» تلاش کند. همچنین در ماده (۲۹) نیز حکومت موظف شده است «از علم، فرهنگ و ادب پاسداری، پژوهش علمی را ترویج، از میراث اسلامی و عربی پشتیبانی و در راستای تمدن عربی، اسلامی و انسانی مشارکت نماید.» (دفتر توافقات بین‌المللی، ۱۳۸۰: ۱۶-۱۵).

۲.۱.۴ وهابیت

وهابیت پایه ایدئولوژیک و مشروعیت‌بخش قدرت و عنصر مهم ارتباط دهنده آل سعود با جامعه و قشرهای مذهبی عربستان و همچنین گروه‌های مذهبی اهل سنت در جهان اسلام است (اسدی، ۱۳۹۶: ۷). عربستان از طرفی اولین پذیرای اسلام در برگیرنده حرمین شریفین (مکه و مدینه) به عنوان مراکز معنوی و جغرافیایی جهان اسلام است و از طرف دیگر اسلام وهابی نقش مهمی را در شکل‌گیری حکومت نوین این کشور در سال ۱۹۲۰ داشته است. این نکته قابل ذکر است وهابیت که در حجاز به عنوان مذهب پذیرفته شده، عنوانی است که عمدتاً توسط مخالفان (فارس‌ها و اروپاییان) به آنان داده می‌شود؛ در حالی که پیروان این مذهب خود را الموحدون «یکتاپرستان» مذهب خود را «محمدیت» و پیرو مذهب سنی حنبلی می‌دانند. این مذهب، تعصب شدید مذهبی، عدم تسامح و سخت‌گیری در امور دینی را دارد و بر مبارزه با شرک خرافات و بازگشت به سلف صالح تأکید می‌کند و با هرگونه نوآوری و توسل به عقل، فلسفه، اجتهاد، تفسیر قرآن تصوف و عرفان با عنوان بدعت مخالفت می‌کند (Mohammadnia and Seifi, 2015: 101).

وهابیت مشخصاً از ابتدای تشکیل عربستان، نقش حامی ایدئولوژیک در تشکیل دولت واحد را ایفا کرد. در واقع یکی از ابزارهای دولت مدرن برای بقا نیاز به «حمایت ایدئولوژیک» است که عربستان آن را در وهابیت یافته است. در دهه ۱۹۲۰ ملک عبدالعزیز برای ایجاد دولت توانا، ضرورت اتحاد با سایر قبایل و مقامات را درک کرد. آنچه که وی به وضوح دریافت، نیاز به توجیهی ایدئولوژیک برای انقیاد قبایل دیگر بود که از طریق دخیل نمودن رهبران وهابی در سیستم حکومت به وجود آمد. وهابیون شامل علمای مذهبی، بنیادهای دینی، مدارس علوم دینی وهابی و مساجد، از گروه‌های ذی‌نفوذ در سیاست خارجی عربستان هستند که از طریق خطبه‌ها، خطابه‌ها و نشریات وابسته بر سیاست خارجی تأثیر دارند (نادری نسب، ۳۲۳: ۱۳۸۹). اندیشه وهابیت به ویژه جلوه ضدشیعی آن را نیز می‌توان به عنوان ابزار قدرتمند سیاست خارجی عربستان در نظر گرفت. طیف افراطی این جریان تشیع را دین خودساخته

می‌خواند و تصویرسازی ضدشیعی در نظرات طیف وسیعی از مقامات سعودی وجود دارد. (سیدنژاد، ۱۳۸۹: ۱۰۵).

از سال ۱۹۹۱ به بعد، عربستان سعودی تلاش نموده قدرت نرم خود را بر اساس هویت مشروعیت بخشی وهابیت تعریف کند؛ و آن را در منطقه به هویت مقاومت و هویت برنامه‌دار تبدیل نماید. چنین هویتی زمانی که به عنوان قدرت نرم مورد استفاده قرار گیرد و یک گروه مشابهت‌ها و تفاوت‌ها را با دیگران تعریف نماید، می‌تواند اثرگذار باشد. شباهت‌ها با گروه‌هایی که می‌توانند همانند آنها باشند و تفاوت‌ها با گروه‌هایی که همانند آنها نیستند (Woodward, 2000: 213). در این فرایند است که هویت مشروعیت‌بخش قادر است به هویت مقاومت و برنامه‌دار در منطقه تبدیل شود. در هویت مقاومت، کنشگران تمایل دارند تا در یک گروه جمع شوند و در برابر وضعیت موجود مقاومت نمایند. هویت مقاومت با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌ها به دنبال هویت جدیدی است که بر اساس بازتعریف گروه، خود را به هویت برنامه‌دار تبدیل می‌سازد و به دنبال تغییر است (Castells, 1996: 30).

در فرایند هویت‌سازی، هویت مشروعیت‌بخش به منزله زمینه‌ها و بسترهای قدرت نرم عربستان عمل می‌کند. سه مؤلفه مهم اقتباس شده از وهابیت عربستان، آن را به هویت مشروعیت‌بخش تبدیل نموده است: سلف به معنای بازگشت به گذشته، بازتعریفی از تکفیر، و داشتن یک جامعه مطلوب. هر یک از این سه مؤلفه از وهابیت گرفته شده است. این نوع هویت‌سازی قدرت نرم تلاش دارد تا سلطه عربستان را بر کنشگران گسترش دهد و آن را به شکل عقلانی جلوه دهد. هرچند تکفیر به معنای صدور حکم کافرشدن یا کافر بودن مسلمان، از مفاهیم قدیم در اندیشه اسلامی است (سیوطی: ۱۴۱۷ق، ج ۶۹/۷۱) و در فقه شیعی به شدت با آن مخالفت شده و حتی برای تکفیر کننده مجازات در نظر می‌گیرد (ابن ادریس حلی، ۱۴۱۰ق: ج ۵۲۹/۳)؛ اما عربستان تلاش دارد این مفهوم را با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های گروهی، در هویت‌سازی قدرت نرم استفاده نماید. وهابیت به تبعیت از ابن تیمیه مخالفین خود را بدعتگذار و گمراه معرفی می‌کند (ابن تیمیه، ۱۴۰۱ق: ۵۳-۵۸). دو مؤلفه دیگری که در هویت مشروعیت‌بخشی وهابیت دنبال می‌شود، سلف به معنای بازگشت به گذشته به مثابه جامعه آرمانی است. وهابیت خود را تابع سلفی از صالحین شامل صحابه و تابعین یعنی کسانی که در سه قرن نخست اسلامی زندگی می‌کردند، می‌داند؛ براین اساس آن را یک دوره آرمانی می‌داند و معتقد است باید به گذشته بازگشت و هرآنچه از دین اضافه شده را کنار گذاشت. (عمرو بن عبدالمنعم سلیم، ۱۴۲۵ق: ۶) با توجه به چنین نگاهی است که امروزه عربستان خود

جایگاه قدرت نرم در سیاست خارجی ... (عبدالمجید سیفی و محمود علیپور گرجی) ۳۹

را فقط تابع فردی به نام محمد بن وهاب نمی‌داند؛ بلکه با استناد به تئوری سلف از احمد بن حنبل تا به امروز، در اعتراض به وضع موجود، تلاش دارد به شکل یک جریان سلف ظاهر شود. این جریان خواهان تغییر، بازتعریفی از موقعیت عربستان سعودی در روابط بین‌الملل است. (علیپور گرجی، ۱۳۹۹: ۲۷۴)

این سه مؤلفه مهم و مورد تأکید در اندیشه وهابیت عربستان حکایت از آن دارد که هویت مشروعیت بخشی در تقابل با وضعیتی است که در آن زندگی می‌کنند و تنها منشأ هویت بخشی خود را وهابیت می‌دانند و با هرگونه هویت معنابخش دیگری مخالفت می‌ورزند. وهابیت با تأکید بر اعتراض به وضعیت کنونی و بازگشت به آرمان‌های سلفی، هویت مقاومت در برابر مذهب شیعه را دنبال می‌نماید (احمد بن السید زینی دحلان، ۱۴۲۴ق: ج ۱۰/ ۳۶۹) بر این اساس است که عربستان سعودی تلاش دارد تا بر کانون‌های انقلابی منطقه، برتری پیدا نماید و برای رسیدن به این هدف و مهار و سلطه بر کانون‌های انقلابی، وهابیت به تقویت و تحکیم روابط خود با گروه‌های سلفی و ارتباط با کشورهای طرفدار غرب، روی آورده است. حمایت از گروه‌های سلفی در راستای هویت سازی در کشورهای منطقه یکی از اولویت‌های قدرت نرم این کشور محسوب می‌گردد. در چند دهه اخیر، عربستان سعودی با تأسیس مراکز و مدرسه‌های مذهبی پیرو اندیشه سلف، در پاکستان، افغانستان، خاورمیانه و حتی آفریقا، هزینه‌های بسیاری را در اختیار گروه سلف قرار داده تا به تربیت افراد در چارچوب این تفکر بپردازند و در موقع بحران و با سیاسی‌شدن و رنگ مذهبی یافتن این موضوع، افراد را به استخدام خود در آورده و با حمایت از تصاعد بحران در منافع آن شریک شود (کرمی چرمه، ۱۳۹۳: ۹). در این مراکز علاوه بر آموزش ایدئولوژی سلفی، استفاده از سلاح نیز آموزش داده می‌شود تا در منطقه حضور داشته باشند (Benotman & Malik, 2016: 49). البته باید توجه داشت که نگاه به وهابیت به عنوان منبع قدرت نرم عربستان سعودی بیشتر دارای جنبه‌های داخلی و برخی مناطق است و در دوران جدید و به‌ویژه در زمان بن‌سلمان سعی در ایجاد محدودیت‌هایی برای آن در سطح منطقه‌ای مبتنی بر سند ۲۰۳۰ عربستان سعودی ایجاد شده است.

۵. ارزش‌های سیاسی به مثابه منبع قدرت نرم عربستان سعودی

دومین منبع قدرت نرم از منظر نای، ارزش‌های سیاسی هستند. از نظر نای بکارگیری صحیح ارزش‌های سیاسی می‌تواند سبب جذب قابل توجه و بهره‌گیری ناصحیح از آن سبب دافعه -

شود. این ارزش‌های سیاسی برای عربستان را می‌توان در قالب زیر طبقه‌بندی و مورد بررسی قرار داد.

۱.۵ قبیله‌گرایی

از آنجا که ساخت اجتماعی غالب در عربستان سعودی قبیله‌گرایی است، هنجارها و انگاره‌های ذهنی - قبیله‌ای یکی از پایه‌های اصلی ارزش‌های سیاسی آن کشور را تشکیل می‌دهد. تعصب یا به اصطلاح عربی «عصبیه»، به منزله روح قبیله است که فرد را نسبت به قبیله خود وابسته می‌کند (حی تی، ۱۳۴۴: ۳۸). به عبارتی، تعهد و مسئولیت مشترک افراد در دفاع از منافع قبیله تعصب نامیده می‌شود که به دو شکل درون قبیله‌ای و فرا قبیله‌ای خود را نشان می‌دهد. در این باره پژوهشگران می‌نویسند:

در جامعه قبیله‌ای عربستان سعودی می‌توان به دو نوع هویت اشاره کرد: استبدادی و توسیله، هویت استبدادی یا تمایزگذاری خصلتی است که به دوری از دیگران منجر می‌شود. در اینجا، هویت به عنوان ابزاری برای تخریب و آسیب رساندن به دیگران به کار می‌رود. اما هدف هویت توسیله یا هویت پیوندی و اتصالی، رسیدن به دیگران است (Baroni, 2007: 11).

تا اواسط دهه اول قرن بیستم، هویت تمایزگذاری وجه غالب فرهنگ سیاسی جامعه عربستان سعودی بود. اما با طرح اندیشه‌های وطنی، این ارزش و هنجار وجهی مهم‌تر تحت عنوان هویت پیوندی پیدا کرد به برقراری و حفظ پیوندهای فراقبیله‌ای و تشکیل دولت‌های ملی منجر شد.

۲.۵ خادم الحرمين الشريفین

از مهم‌ترین عوامل مؤثر در سیاست خارجی و قدرت نرم عربستان سعودی وجود حرمین شریفین است؛ چرا که این دو مکان مقدس، عربستان سعودی را در موقعیت ویژه‌ای قرار داده است. حکومت سعودی، سالانه مبالغ هنگفتی بابت میزبان مسلمانانی دریافت می‌دارد. آنان خود را پرده‌دار کعبه و خادم حرمین شریفین دانسته و ادعای رهبری جهان عرب و جهان اسلام را دارند. حکومت عربستان می‌کوشد تا برای خود با توجه به قرار گرفتن حرمین شریفین در آن سرزمین وجهه‌ای سیاسی مذهبی و معنوی خاصی در میان کشورهای عربی، اسلامی، آفریقایی و آسیایی کسب نماید. عنوان خادمین حرمین شریفین و داعیه رهبری جهان اسلام و تاسیس

سازمان کنفرانس اسلامی که تاکنون کانون فعالیت اصلی آن در عربستان بوده، موجب شده تا این آرزو و آرمان آل سعود تقویت شود و دلارهای نفتی نیز زمینه ساز تحکیم این موقعیت گردد. بنابراین تکیه‌گاه و ابزارهای اصلی و محوری تصمیم‌گیری در سیاست خارجی و قدرت نرم عربستان را دو عامل عمده نفت وایدئولوژی پی‌ریزی می‌کنند. به عبارتی دو عامل مادی و معنوی در یک پیوند مشترک و هماهنگ، دیپلماسی عربستان را در عرصه بین‌المللی ترسیم می‌نمایند (زراعت پیشه، ۱۳۸۴: ۲۲۷).

وجود اماکن شریف در عربستان سبب توجه همه کشورهای اسلامی از جمله ایران و جمعیت بیش از یک میلیارد نفری مسلمانان جهان این کشور شده است. عربستان سعودی به دلیل وجود حرمین شریفین که میزبان مسلمانان است امتیاز سیاسی و معنوی زیادی کسب می‌کند. این امر در حوزه قدرت نرم یک مزیت بالقوه بسیار فراوان محسوب می‌شود. به دلیل اهمیتی که حج بین مسلمانان جهان دارد، حاکمان سعودی وزارتخانه مستقلی به نام حج تشکیل داده‌اند که وظیفه اساسی آن رسیدگی به مسائل حج و حجاج است. همه علما و دانشمندان وهابی باید آمادگی کامل برای برگزاری مراسم حج را داشته و احکام و پرسش‌های شرعی حاجیان را طبق آئین وهابیت پاسخ دهند (جعفری، ۱۳۸۶: ۲). عربستان سعودی سعی دارد امکانات و زیرساخت‌های برگزاری مراسم حج را دائما توسعه دهد و با فراهم‌سازی این امکانات برای حجاج خانه خدا می‌توان گفت تا حدودی عربستان می‌تواند باعث رضایت زائرین شده و چهره مثبتی در بین مسلمان جهان برای خود ایجاد نماید.

۳.۵ درآمد‌های نفتی

درآمد‌های حاصل از فروش منابع انرژی یکی از مهمترین منابع قدرت نرم عربستان محسوب می‌شود. این منابع از دو منظر در تقویت قدرت نرم عربستان سعودی دارای اهمیت هستند. از یک منظر، بخش مهمی از درآمد‌های ناشی سیاست‌های فرهنگی و مذهبی عربستان در نقاط مختلف جهان از این محل تامین مالی می‌گردد؛ و از سوی دیگر این درآمد کلان محلی برای تامین مالی سیاست‌های دولت تلقی می‌شود. عربستان سعودی با دارا بودن ۲۹۷ میلیارد بشکه ذخایر اثبات شده ۱۷ درصد ذخایر اثبات شده نفت دنیا را داراست. همچنین، روزانه بیش از ۱۲ میلیون بشکه نفت در روز تولید می‌کند؛ هرچند در سال ۲۰۲۰ به علت گسترش همه‌گیری کرونا و متعاقب آن کاهش مصرف نفت در جهان درآمد‌های نفتی عربستان کاهش یافت اما در سال ۲۰۲۲ برآورد این رقم به بیش از ۱۶۱ میلیارد دلار رسید (BP, 2022: 7-18)

۶. کاربست قدرت نرم عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی

وقوع انقلاب اسلامی تغییرات جدی در الگوهای دوستی و دشمنی در منطقه خلیج فارس و غرب آسیا ایجاد نمود. نگرانی رژیم‌های موناشرشیک خلیج فارس از بسط حرکت‌های مردمی و «صدور انقلاب» در درون این کشورها سبب شده تا این رژیم‌ها سیاست خارجی جدید خود در قبال جمهوری اسلامی را تعریف نمایند. بخشی از این سیاست در قالب رفتارهای جمعی صورت گرفت که نمونه آن را می‌توان در تشکیل و گسترش فعالیت شورای همکاری خلیج فارس مشاهده نمود. بخشی دیگر نیز در قالب سیاست خارجی هر کدام از دولت‌ها متجلی شد. در این میان، عربستان سعودی نوعی نقش محوری در این سیاست‌ها داشته و بخش مهمی از این سیاست معطوف در بکارگیری قدرت نرم توسط این دولت در قبال جمهوری اسلامی بوده است. دلیل توجه خاص به قدرت نرم توسط عربستان سعودی این بوده که به دلیل سطح بالای بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران در حوزه نظامی، عملاً کاربست قدرت سخت برای عربستان غیرممکن بوده و تنها راه ممکن توسل حداکثری به استفاده از منابع قدرت نرم خود بوده است.

عربستان سعودی به دلیل دارا بودن برخی منابع قدرت نرم دارای توان برای کاربست قدرت نرم خود در سطوح مختلف بوده که در اینجا به سه حوزه مختلف می‌پردازیم. اشاره گردید که فرهنگ بخش مهمی از منابع قدرت نرم عربستان سعودی است. این منبع نقش مهمی در ساخت قدرت نرم و کاربست آن در قبال جمهوری اسلامی ایران داشته است. نقش فرهنگ به مثابه منبع قدرت نرم عربستان در قبال جمهوری اسلامی عمدتاً در قالب بهره‌گیری از این منبع در چارچوب اتحادیه عرب و شورای همکاری خلیج فارس و ائتلاف‌سازی‌ها در جهان عرب بوده است.

اتحادیه عرب سازمانی است که بر مبنای مبتنی بر اشتراکات هویتی عربی تشکیل شده است. اساس تشکیل این اتحادیه هویت مشترک عربی بوده و اشاره گردید که عربستان در یک سطح خود را به مثابه منبع اصلی هویت عربی تلقی می‌کند و از این منظر قرار گرفتن در این جایگاه را از طریق نقش محوری در اتحادیه عرب متجلی می‌کند. بخشی از تلاش عربستان سعودی برای هماهنگ‌سازی ایجاد فشارها در عرصه‌های مختلف از طریق اتحادیه عرب بوده است. فشارها عمدتاً برای محدودسازی متحدان منطقه‌ای ایران در جهان عرب معطوف بوده که نمونه بارز آن را می‌توان در فشار عربستان به این اتحادیه در تعلیق عضویت سوریه در اتحادیه عرب پس از بحران سوریه و همچنین فشار به لبنان پس از انتقادات جورج فرداحی،

وزیر اطلاع‌رسانی لبنان، در انتقاد از عملیات عربستان سعودی در یمن، اشاره نمود. (Asseberg and Henkel, 2021: 5)

از سوی دیگر بهره‌گیری از عنصر قومیتی در سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی را می‌توان در تلاش برای تاثیرگذاری عربستان بر گروه‌های قومیتی در ایران مورد بررسی قرار داد. عربستان تلاش دارد با بهره‌گیری از عنصر قومیت در بخش‌های جمعیت عرب‌نشین در مناطق جنوبی کشور، زمینه‌های ایجاد اختلافات درونی را فراهم آورد.

استفاده از هویت عربی به‌عنوان منبع قدرت نرم عربستان سعودی، به تلاش برای برجسته‌سازی هویت عربی در تعامل به شیعیان عرب نیز معطوف بوده است. با توجه به نزدیکی شدید شیعیان منطقه به جمهوری اسلامی، عربستان سعودی تلاش داشته با بهره‌گیری از مولفه هویتی عربی، نوعی انفکاک بین شیعیان منطقه با جمهوری اسلامی ایجاد نماید. سفر مقتدی صدر به عربستان و تاکید بن سلمان بر نقش همکاری جویانه عربستان با اعراب در سرتاسر جهان بیانگر تلاش سعودی‌ها برای بهره‌گیری از عنصر قومیت در جهت تلاش برای ایجاد شکاف بین جمهوری اسلامی با متحدان شیعی خود است (Monier, 2015: 348).

منبع دیگر قدرت نرم عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی ایران، بهره‌گیری از اسلام به‌عنوان منبع مهم قدرت نرم عربستان است. جنبه نخست بهره‌گیری عربستان از این منبع به‌عنوان یک منبع قدرت نرم، در چارچوب سازمان همکاری اسلامی است. این سازمان در سال ۱۹۶۲ با تلاش عربستان در شهر مکه تاسیس شد. نفوذ گسترده عربستان سعودی در سازمان همکاری اسلامی سبب شده تا این سازمان به‌عنوان یکی از ابزارهای قدرت نرم عربستان در میان کشورهای اسلامی تبدیل شود. عربستان عمدتاً از سازمان همکاری اسلامی عمدتاً بهره می‌گیرد تا نشان دهد عمده کشورهای اسلامی رویکرد عربستان را مورد تایید قرار می‌دهند. اعمال فشار برای تعلیق عضویت سوریه به‌عنوان متحد جمهوری اسلامی در این سازمان و خروج دیپلمات‌های ایران از مقر این سازمان در سال ۲۰۱۶، از نمونه‌های اخیر استفاده عربستان سعودی از این سازمان در قبال جمهوری اسلامی است.

بهره‌گیری از اسلام به‌عنوان منبع قدرت نرم عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی در قالب برنامه‌های موسم حج نیز قابل بررسی است. عربستان سعودی تلاش دارد از موسم حج به عنوان فرصتی برای تبلیغ گفتمان اسلام وهابی به‌عنوان گفتمان رقیب جمهوری اسلامی ایران در میان مسلمانان بهره گیرد. عربستان به فعال نمودن مبلغان مذهبی در زمان حج تلاش دارد از این ظرفیت در جهت به چالش کشیدن گفتمان جمهوری اسلامی بهره گیرد. این بدان معناست

که عربستان تلاش دارد نوع برداشت خود از اسلام را به عنوان منبع قدرت نرم خود را در مراسم حج در میان مسلمین ارائه دهد که این برداشت تعارضات قابل توجهی با گفتمان جمهوری اسلامی دارد. اوج این تقابل گفتمانی در موسم حج را می توان در مراسم براثت از مشرکان مشاهده نمود.

درآمدهای نفتی منبع مهم دیگر قدرت نرم عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی است. عربستان سعودی به چندین شکل از ابزار نفت و درآمدهای نفتی برای ایجاد فشار به جمهوری اسلامی بهره برده است بخشی از این بهره برداری به ایجاد فشار به جمهوری اسلامی در پایین نگاه داشتن قیمت نفت است. از این منظر، عربستان در مقاطعی که ایران با تحریم های گسترده بین المللی مواجه بوده با افزایش میزان تولید خود اجازه رشد قیمت نفت را نداده تا از این طریق فشار مضاعفی به جمهوری اسلامی با کاهش درآمدهای نفتی وارد گردد. نمونه این مسئله را می توان در افزایش تولید نفت در زمان خروج ایالات متحده از برجام به دستور ترامپ مشاهده نمود. از سوی دیگر عربستان تلاش داشته به غرب و سایر مصرف کنندگان بزرگ انرژی این پیام را القا نماید که در صورت تحریم نفتی ایران، عربستان سعودی توان پر کردن جای نفت ایران را دارد تا از این طریق برخی نگرانی ها در مورد کاهش میزان عرضه نفت در دنیا را کاهش دهد. نمونه بارز این مسئله را می توان در تلاش برای پر کردن سهم ایران در بازار نفت چین و هند و ابراز اطمینان در عدم اختلال در تامین نفت مورد نیاز این کشورها در زمان تحریم های نفتی ایران مشاهده نمود.

یکی از مهم ترین کارکردهای درآمدهای نفتی عربستان به عنوان منبع قدرت نرم این کشور را می توان در استفاده از این منابع برای اقدامات تبلیغاتی بر ضد جمهوری اسلامی مشاهده نمود. رسانه های متعددی با اتکا به این منابع قابل توجه ایجاد شده که یکی از مهم ترین آنها شبکه تلویزیونی ایران اینترنشنال در سال ۲۰۱۷ است. روزنامه گاردین چاپ لندن گزارشی مفصل منتشر و از حمایت حدود ۲۵۰ میلیون دلاری محمد بن سلمان از این شبکه صحبت کرد و نوشت: «مدیریت شبکه برعهده شرکتی به نام گلوبال مدیا سیرکولیتینگ است که یک تبعه عربستان سعودی به نام عادل عبدالکریم مالک آن است.» (Gaurdian, 2018) حمایت مالی عربستان سعودی از شبکه فارسی زبان ایران اینترنشنال پس از حمله تروریستی اهواز که منجر به کشته شدن بیش از ۳۰ نفر شد بیشتر در معرض دید و قضاوت عمومی قرار گرفت. زمانیکه این شبکه در نخستین ساعات وقوع حادثه تروریستی اهواز تریبون خود را در اختیار گروهی تروریستی و جدایی طلب قرار داد تا از همان تریبون مسئولیت این حمله را بپذیرد، ماهیت

جایگاه قدرت نرم در سیاست خارجی ... (عبدالمجید سیفی و محمود علیپور گرجی) ۴۵

ایران اینترنت‌نشال برای بسیاری از ایرانی‌ها مشخص شد. پس از پوشش خبری جانبدارانه ایران اینترنت‌نشال از حادثه تروریستی اهواز بود که دیده‌بان رسانه‌های انگلیس (افکام) اعلام کرد ورود به پرونده خطای حرفه‌ای ایران اینترنت‌نشال را بررسی می‌کند. (Gaurdian, 2018). پس از رخداد‌های سال ۱۴۰۱، شبکه ایران اینترنت‌نشال عملاً به پرچمدار رسانه‌ای تبدیل شد که هدف آن گسترش ناامنی‌ها در مناطق مختلف ایران بود.

اما نباید تصور کرد عربستان سعودی صرفاً در شبکه ایران اینترنت‌نشال سرمایه‌گذاری کرده است. بخش فارسی روزنامه ایندپندنت نیز توسط سعودی‌ها راه‌اندازی شده است. این روزنامه توسط گروه تحقیقاتی و بازاریابی سعودی خریداری شده است. ایندپندنت فارسی فعلاً در فضای مجازی یعنی سایت و شبکه‌های پیام رسان اجتماعی مثل تلگرام فعال است و هنوز نسخه مکتوب فارسی ندارد. تلاش رسانه‌ای سعودی‌ها علیه جمهوری اسلامی و ملت ایران تنها به این موارد نیز ختم نمی‌شود. در حال حاضر چهار رسانه اصلی آنلاین سعودی دارای سایت فارسی زبان هستند: خبرگزاری رسمی عربستان سعودی (واس)، شبکه‌های خبری، شبکه العربیه و نیز روزنامه الشرق الاوسط که سایت فارسی دارد. عربستان سعودی از خرداد سال ۱۳۹۶ نیز، مرکزی جهانی را با ادعای مبارزه با افراط‌گرایی در ریاض تأسیس کرده است که ناظران معتقدند، پایگاهی برای ارتش سایبری سعودی است که رد آن‌ها را به زبان فارسی می‌توان در توییتر و حتی اینستاگرام پیدا کرد. به این ترتیب سعودی‌ها به اتکای درآمدهای نفتی خود یک سبد کامل از رسانه‌ها برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی ایرانیان ایجاد نموده‌اند (مسجدی آرانی، ۱۳۹۸).

۷. نتیجه‌گیری

یکی از دلایل کاربست قدرت نرم در سه ده اخیر توسط دولت‌ها، کاهش احتمال موفقیت در استفاده از قدرت سخت است. قدرت بالای بازدارندگی نظامی جمهوری اسلامی در طی سه دهه اخیر، تلاش برای استفاده از نیروی نظامی در مقابل جمهوری اسلامی را تا حد بالایی بلااثر کرده و دولت‌های رقیب به سمت بهره‌گیری از سایر ابزارها معطوف شده‌اند. در میان این دولت‌ها، عربستان سعودی دارای منابع مهم قدرت نرم است که به این دولت امکان زمینه‌ای برای بهره‌گیری از ابزار قدرت نرم را می‌دهد. این منابع قدرت نرم در قالب منابع مذهبی، قومیتی و ارزش‌های سیاسی توسط سعودی‌ها به شکل قابل توجهی در قبال جمهوری اسلامی به کار گرفته شده است و می‌توان گفت کاربست این منابع به عنصر اصلی شکل‌دهنده به

الگوی رفتاری عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی تبدیل شود. هدف اصلی از این کاربست، ایجاد انشقاق درونی بین قومیت‌ها و فرق در درون کشور در بعد درونی و تضعیف متحدان ایران در بعد خارجی است.

با این وجود، بهره‌گیری از عربستان سعودی از قدرت نرم در قبال جمهوری اسلامی با چالش‌هایی همراه بوده است. جمهوری اسلامی ایران دارای منابع قدرت نرم در قالب دو بعد ملی و مذهبی است. بهره‌گیری از این منابع سبب شده آثار درونی بکارگیری قدرت نرم توسط عربستان تا حد بالایی خنثی شود و عملاً به سمت تضعیف متحدان ایران در منطقه نظیر حزب‌الله، جنبش انصارالله و دولت‌های عراق و سوریه معطوف شده است. به نظر می‌رسد با توجه به منابع غنی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، می‌توان با تقویت جریان رسانه‌ای در بازتصویر کشیدن این منابع، توان عربستان سعودی از قدرت نرم در سطوح داخلی و منطقه‌ای در مقابل جمهوری اسلامی ایران را با محدودیت بیشتر مواجه نمود. استفاده از ابزارهای سستی رسانه‌ای و همچنین ابزارهای نوین در راستای نیل به این هدف حائز اهمیت است. به نظر می‌رسد حرکت عربستان سعودی به سمت احیا روابط خود با ایران در سال ۲۰۲۳ و گذار به نوعی ایجاد تعادل در روابط، ریشه در تضعیف توان تأثیرگذاری قدرت سخت در سیاست خارجی عربستان سعودی بر جمهوری اسلامی و تمایل بیشتر برای ایجاد بسترهای جدید برای بهره‌گیری از ابزارهای نوین قدرت نرم خود است.

کتاب‌نامه

- آقایی، داوود، محمود حسینی (۱۳۹۱)، «چشم‌انداز قدرت نرم هند: چالش‌ها و فرصت‌ها»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۴.
- ابراهیمی، نبی‌الله (۱۳۸۹)، «چشم‌انداز روابط کشورهای عرب با عراق جدید»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال سیزدهم، شماره ۱.
- ابن تیمیه، احمد بن عبدالحلیم (۱۴۰۱ق)، العبودیة، تحقیق: علی بن حسن، جلد: مکتبه دار الوصالة، چاپ دوم.
- ابن ادريس حلی (1410ق)، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين.
- احمد بن السید زینی دحلان (۱۴۲۴ق)، الدرر السنیه فی الرد علی الوهابیه. دمشق: رکن الدین.
- اسدی، علی اکبر (۱۳۹۶)، «سیاست خارجی عربستان سعودی: منابع، اهداف و مسائل»، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۷۵.

جایگاه قدرت نرم در سیاست خارجی ... (عبدالمجید سیفی و محمود علیپور گرجی) ۴۷

دفتر توافق های بین المللی، (۱۳۸۰)، قانون اساسی عربستان سعودی، ترجمه مهدی نورانی، تهران: نشر دفتر تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور.

دان، تیم و استیو اسمیت و میلجا کورکی (۱۳۹۶)، نظریه های روابط بین الملل، ترجمه عبدالمجید سیفی و شهرزاد مفتوح، تهران: نشر میزان.

حی تی، ف، (۱۳۸۴)، تاریخ عرب، ترجمه ابوالقاسم پاینده، جلد اول، تبریز: چاپخانه شفق با همکاری مؤسسه انتشارات فرانکلین.

جعفری، عباس (۱۳۸۶)، «فرقه وهابیت و عملکرد آن در تاریخ معاصر»، پیام، شماره ۷
زراعت پیشه، ناصر (۱۳۸۴)، برآورد استراتژیک عربستان سعودی، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر.

سعیدی، علی و آیت الله اسماعیلی (۱۴۰۰)، بررسی تطبیقی مولفه های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی در حوادث بعد از بیداری اسلامی، فصلنامه راهبرد سیاسی، سال ششم، شماره ۱۸.
سیدنژاد، سید باقر (۱۳۸۹)، سلفی گری در عراق و تاثیر آن بر جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال سیزدهم، شماره ۱

سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر (۱۴۱۷ق)، تاریخ الخلفاء، بیروت: دار صادر.

علیپور گرجی، محمود (۱۳۹۹)، هویت به مثابه فرآیند معناسازی در سیاست خارجی عربستان براساس نظریه کاستلز، فصلنامه سیاست متعالیه، شماره ۳۰، پائیز.

عمرو بن عبدالمنعم سلیم (۱۴۲۵ق)، المنهج السلفی عند الشيخ ناصرالدین الألبانی، ریاض: دارالضیاء.
مرادی کلارده، سجاد، مجید روحی دهنه و رضا سیمبر (۱۳۹۶)، انگاره های هویتی و تبیین سیاست خارجی عربستان در قبال عراق، فصلنامه پژوهش های راهبردی سیاست، سال ششم، شماره ۲۱.

مسجدی آرانی، مصطفی (۱۳۹۸)، هفت رسانه فارسی زبان که با پول سعودی کار می کنند. قابل دسترسی در: <https://plus.irma.ir/news/83450819>

نادری نسب، پرویز (۱۳۸۹)، چالش های روابط جمهوری اسلامی ایران و عربستان در منطقه، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره اول، دوره ۴۰.

Asseburg, Muriel and Sarah Henkel (2021), Normalization and Realignment in the Middle East, SWP Comment, available at https://www.swpberlin.org/publications/products/comments/2021C45_MiddleEast.pdf

Ayubi, Nazih (1995), Overstating the Arab state: Politics and society in Bahgat, Gawdat (2003). «The New Geopolitics of oil: The United States, Saudi Arabia and Russia». New York: Orbits.

Baroni, Samiah Elizabeth (2007), Color Me Green: Saudi Arabia Identity and the Manifestation of Power ", ProQuest Dissertations and Theses.

- Benotman, Noman & Nikita Malik (2016), *The Children of Islamic State*, London: Quilliam Foundation, available at: www.quilliamfoundation.org, retrieved on September 5, 2016.
- Billard, T. J., & Moran, R. E. (2020). Networked political brands: consumption, community and political expression in contemporary brand culture. *Media, Culture & Society*, 42(4), 588- 604.
- Castells, Manuel (1996) , *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I*. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK: Blackwell.
- Collins, Alan (2010), *Contemporary Securities Studies*, Oxford: Oxford University Press.
- Concern over UK-based Iranian TV channel's links to Saudi Arabia available at: <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/31/concern-over-uk-based-iranian-tv-channels-links-to-saudi-arabia>
- Hamed, Fahad (2023), *Strategies and Sources of Soft Power in Saudi Arabia*, <https://sjr-publishing.com/wp-content/uploads/2019/03/Strategies-and-Sources-of-Soft-Power-in-Saudi-Arabia1.pdf>
- Muhammadnia Mahdi and Abdolmajid Seifi (2015) , *The Ideational Nature of Irani-Saudi Interactions*, *Iranian Review of Foreign Affairs*, Volume 5 - Number 4.
- Monier, Elizabeth (2015), *Egypt, Iran and the Hizbullah Cell: Using Sectarianism to De – Arabize and Regionalize Threats to National Interests*, *The Middle East Journal* 69 (3).
- Nye, Joseph (1990), “Soft Power”, *Foreign Policy*, No. 80.
- Nye, Joseph, (2004), *Soft Power*, Public Affairs.
- Woodward, Kath (2000). *Questioning Identity: Gender, Class, Nation*, London: Routledge. available at: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>